

*DRUGI (VUKOVARSKI) KONGRES KPJ (20—24. jun 1920).
Plenarne sednice CPV KPJ (februar—decembar 1920),
Beograd 1983, 726 str.*

Kao druga knjiga, a druga je i po redu kako ga je zamislila redakcija, u biblioteci Dokumenti centralnih organa KPJ/SKJ (serija A) — glavni i odgovorni urednik dr Ubavka Vujošević — ove, 1983. godine, u izdanju Izdavačkog centra »Komunist«, u Beogradu izašla je knjiga građe o Drugom (Vukovarskom) kongresu KPJ, održanom od 20. do 24. lipnja 1920. godine i o plenarnim sjednicama Centralnog partijskog vijeća (CPV) KPJ u razdoblju od veljače do prosinca 1920. godine. Priredili su je dr Ubavka Vujošević i dr Vujica Kovačev — iz Arhiva CK SKJ, odnosno Instituta za savremenu istoriju iz Beograda. Recenzirali su je Stanislava Koprivica-Oštrić i dr Toma Milenković.

Drugi, Vukovarski, kongres KPJ bio je, kao što je poznato, prijeloman događaj u razvoju komunističkog pokreta u nas jer je na njemu pobijedila revolucionarna orijentacija same KPJ, što je na ovaj ili onaj način značilo i komunističkog pokreta u cjelini. Jer, nastankom Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista) /SRPJ(K)/, revolucionarnih sindikata pod imenom Centralno radničko sindikalno vijeće Jugoslavije (CRSVJ), te Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ), u travnju, odnosno u listopadu 1919. godine, kad su se u novostvorenim organizacijama ujedinili borbeni i za revoluciju raspoloženi radnici i njihova udruženja i stranke s područja cijele Jugoslavije (osim Slovenije — zbog oportunističkog vodstva tamošnjih političkih i sindikalnih organizacija), čime je podijeljen dotadašnji radnički pokrete u ljevicu okupljenu u komunističkom pokretu i desnicu u socijaldemokratskim organizacijama i udruženjima, nije završeno i diferenciranje u radničkoj klasi, u njezinim organizacijama, ali ni u samom komunističkom pokretu. U SRPJ(K), ali i u ostalim komunistički orijentiranim organizacijama, već od samoga Kongresa ujedinjenja, doduše ne svagdje posebno vidljivo ili posebno određeno, počela su diferenciranja, ili su samo nastavljena, nastala na razlikama u shvaćanjima bitnih programskih, organizacionih i akcionih zadaća pokreta i njegova odnosa prema buržoaskom sistemu u zemlji. Bio je to proces prerastanja pokreta u revolucionarnu snagu i na riječima i na djelu, proces koji je tada započeo i koji će trajati još dugo vremena. Tada je taj proces bio zamjetljiviji u forumima pokreta (barem koliko je to danas istraženo u historiografiji). Postepeno su se na razlikama sve više oblikovale dvije osnovne struje — ljevica i desnica. Granice među njima, međutim, što još nije dovoljno istraženo jer se problem pojednostavnjuje kako bi bio lakše shvatljiv, često nisu bile tako oštre. Odnosi se to na vrijeme do Vukovarskog kongresa, zapravo priprema za nj (za to je karakterističan razvoj pokreta na području tadašnje Hrvatske i Slavonije kao i relacije njegove prema pokretu u cjelini), ali i na razdoblje do Manifesta opozicije potkraj 1920. godine (za što je karakteristična situacija u Srbiji i Bosni i Hercegovini). Naime, ljevica je na riječima i na djelu bila za revolucionarni preobražaj društva, za centralistički princip u političkom i sindikalnom organiziranju radničke klase, za usku vezanost Partije i sindikata, za prihvatanje 21 uvjeta za pristup u Komunističku internacionalu, za beskompromisnu klasnu borbu u sukobu s buržoazijom bez obzira je li riječ o političkom ili sindikalnom djelovanju — da spomenemo samo neka pitanja tadašnjeg politič-

kog trenutka — ali i strategije pokreta. Bili su to komunisti. Druga se struja formalno izjašnjavala za iste ciljeve — tj. za revoluciju i beskompromisnu klasnu borbu — ali je osobito u organizacionom pogledu, kao i u akcionom, u svakoj borbenoj akciji nastupala oportunistički, blisko reformistima, socijaldemokratima. Bili su to centristi, poznati pod imenom centrumaši, uglavnom stariji (afirmirani još prije prvoga svjetskog rata) partijski i sindikalni kadar. Oni su sami sebe, uslijed teškoća u svakodnevnom političkom i sindikalnom radu — zato što je komunistički pokret i usprkos legalnosti bio neprestano na razne načine suzbijan i onemogućavan, počeli sve više vjerovati da revolucija u Jugoslaviji nema perspektive, da radnička klasa nije dovoljno zrela za ciljeve što ih je pokret sebi postavio na Kongresu ujedinjenja. Vraćali su se na socijaldemokratske pozicije misleći da vode realniju politiku, primjereniju društvenoj situaciji. Kao što su komunisti imali svoja uporišta u pokrajinskim i centralnim forumima tako su i centristi u istim forumima imali određene pozicije, negdje čak odlučne. Međutim, budući da je bio u toku proces diferencijacije, razlike među njima dolazile su do izražaja najviše u određenim, često prijelomnim, situacijama. Jedna od takvih bile su i pripreme, održavanje, pa i posljedice Drugoga, Vukovarskog, kongresa SRPJ(K). Tada dolazi do izrazite diferencijacije u političkim i sindikalnim organizacijama. Pobjedila je ljevica u pokretu, komunisti, što se odrazilo u programu, organizacionim principima i akcijama. Bio je to zapravo niz pobjeda od one kad su se u komunistički pokret, tj. u SRPJ(K) i CRSVJ uključile i organizacije iz Slovenije u travnju 1920, preko one na samom kongresu kad je nadvladala komunistička, revolucionarna orijentacija Partije do one kad su iz pokreta otišli centristi (odmah poslije kongresa u Vukovaru centristi s područja Hrvatske i Slavonije odbili su da prihvate njegove zaključke, a u kolovozu 1920. godine izgubili su svoje pozicije u pokretu) ili bili iz njega izbačeni (poslije Manifesta opozicije potkraj 1920. godine izbačeni su iz pokreta centristi iz Srbije, Bosne i Hercegovine i drugih dijelova zemlje).

O svemu tome snagom izvora govori ovaj zbornik. Materijali u njemu razdijeljeni su na nekoliko grupa — pretežno su to dokumenti pronađeni (objavljeni) jedino u tadašnjim radničkim novinama (osobito u Beogradu i Zagrebu) zato što ne postoji arhivska građa. Dokumenti nastali djelovanjem političkih i sindikalnih organizacija komunističkog pokreta, uglavnom su poslije Obznane i Zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi uništeni. Prvu grupu sačinjavaju Dokumenti i materijali Drugog kongresa KPJ. To su izvještaji o stanju pokreta u pojedinim dijelovima zemlje (od partijskih organizacija, preko Sekretarijata žena komunista, SKOJ-a, do partijske štampe), izvještaji o finansijskom poslovanju, program KPJ, rezolucije o političkoj situaciji i zadacima KPJ, rezolucije Balkanske komunističke federacije, statut KPJ, rezolucija o partijskoj štampi, načela za općinske izbore, rezolucija o »esperantu«, rezolucija protiv progona komunista. Tu su objavljeni i programska deklaracija Dragiše Lapčevića, kao i prijedlog akcionog programa što ga je podnio dr Živko Topalović — obojica su bili centristi. U toj grupi objavljena je i kandidatska lista članova CPV KPJ s brojem glasova. Isto su tako tu objavljene dvije podgrupe materijala vezanih uz rad Vukovarskog kongresa. To su Pozdravi Drugog kongresa KPJ upućeni Sovjetskoj Rusiji, mađarskom proletarijatu, žrtvama jugoslavenske reakcije, izvještaj s kongresa (o radu deset sjednica kongresa), te zahvalnica Predsjedništva kongresa organizaciji KPJ u

Vukovaru. Drugu podgrupu čine Pozdravi upućeni Drugom kongresu KPJ. Kongres su pozdravili Izvršni komitet Kominterné, predstavnici KPJ pri IK Kominterné, KP Bugarske, Grčke i Rumunjske.

U drugoj grupi objavljeni su Materijali plenarnih sednica CPV SRPJ(K)-KPJ od veljače do prosinca 1920. godine. To su materijali sa zajedničke sjednice CPV SRPJ(K) i CRSVJ-a održane 8. veljače 1920, zatim šeste i sedme sjednice CPV SRPJ(K) održanih 23. i 24. svibnja, odnosno 19. lipnja 1920, te na kraju materijali sa prve, druge i treće sjednice CPV KPJ održanih 24. i 25. lipnja, odnosno 12, 13. i 14. rujna, te 9. i 10. prosinca 1920. godine.

U Prilozima su objavljeni Pripremni materijali za Drugi kongres KPJ (pretkongresna diskusija), Materijali o pristupanju radničkih organizacija iz Slovenije Socijalističkoj radničkoj partiji Jugoslavije (komunista), Predlozi i pozdravi organizacija SRPJ(K) i pojedinaca upućeni Drugom kongresu KPJ i poruke izabranim delegatima, Dokumenti KPJ o Drugom kongresu Partije i plenarnim sednicama CPV KPJ, Dokumenti policijskih i upravnih vlasti o Drugom kongresu KPJ.

Priređivači su, dakle, kao što se vidi iz rasporeda građe u zborniku, istražili i objavili sve pristupačne materijale vezane uz pripreme i održavanje Drugoga kongresa KPJ. Prokomentirani su vrlo opširnim Napomenama (ima ih 508), u što su uložili velik napor i akribiju. Možda bi se moglo primijetiti da te Napomene i uz to što su opširne ne govore dovoljno o složenosti procesa diferencijacije u komunističkom pokretu u to vrijeme, pa to pitanje ostaje i dalje otvoreno za istraživače. Pogotovo se to odnosi na cjelinu pokreta, na bazu pokreta, što znači na sve njegove organizacije u raznim dijelovima zemlje kao i na članstvo ne samo KPJ nego i CRSVJ i SKOJ, jer su sve te tri organizacije bile usko povezane. Čitaocima će biti korisne Biografije članova CPV KPJ izabranih na Kongresu, pogotovo onih koji su danas manje poznati. Isto vrijedi i za popis delegata na Kongresu za koje je naznačeno, gdje se god to moglo, odakle su i jesu li doista prisustvovali Kongresu. Na kraju zbornika je Hronologija koja govori o događajima 1920. godine što se spominju u Dokumentima ili Napomenama. Slijede zatim Registri imena, geografskih naziva, te Skraćénice, kao i popisi izvora i literature, te ilustracija kojima je opremljena i ta knjiga serije Dokumenti centralnih organa KPJ/SKJ.

I ovaj zbornik građe na temu Drugoga kongresa KPJ pripada znanstveno prezentiranim dokumentima iz bogate povijesti komunističkog pokreta u nas. Priređivači su ispunili zadatak, uloživši veliki napor u prikupljanje, a zatim i komentiranje građe, i u sva druga pomoćna sredstva u objašnjavanju objavljenih dokumenata. Riječ je, dakle, o korisnoj knjizi koja će poslužiti ne samo aktivistima društveno-političkih organizacija nego prije svega znanstvenim radnicima što se bave istraživanjem povijesti komunističkog pokreta u nas. Zato je šteta što ta knjiga nije objavljena u većoj tiraži (samo 1500 primjerkova) i što nije, kad se pojavila, doživjela širok publicitet u sredstvima javnog informiranja.

Bosiljka Janjatović